

Een vertekend beeld van Gerrit van Oldenbarnevelt

door H.J.Ph.G. KAAJAN

Kort na de arrestatie van de landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt (1547-1619) in 1618 verschenen verschillende pamfletten, waaronder twee in het bijzonder de bedoeling hadden hem zoveel mogelijk in een kwaad daglicht te stellen.¹ In dat jaar, op 29 augustus, liet prins Maurits de landsadvocaat van Holland namelijk arresteren op beschuldiging van landverraad, machtsmisbruik en vijandschap tegen de Gereformeerden, de kerkelijk groepering, waartoe Maurits zelf behoorde.² Deze pamfletten hadden dus een duidelijk politieke lading. Het meest vijandige en meest geciteerde pamflet was wel de *Gulden Legende van den nieuwen St. Jan*. De titel is een verwijzing naar het beroemde en in de Middeleeuwen ook in de Nederlanden vertaalde werk van Jacobus de Voragine (1228/1230-1299) de *Legenda aurea*.³ Terwijl het bij De Voragine om heiligenlevens ging, was de pamfletschrijver uit 1618 allerminst uit op een heiligverklaring van Sint Jan (lees: Johan) van Oldenbarnevelt. De Staten van Holland en West-Friesland gaven de advocaat-fiscaal mr. Nicolaas van Kinschot van het Hof van Holland op 6 november opdracht om een onderzoek naar de auteur van dit pamflet in te stellen en de Hollandse steden aan te schrijven om dit pamflet in te trekken.⁴ Dit gebeurde niet. In plaats daarvan verscheen er in twee versies een tweede druk van het pamflet. Verder vormde een Engels vertaling mede de basis voor een later in het Nederlands vertaald Engels toneelstuk.⁵ Na de terechtstelling in 1619 werd het pamflet ook nog in het Duits vertaald.⁶ Over Johans vader werd hierin vermeld "dat [hij] is gheweest van kleynen aensien, met namen Gerrit of Gerritgen Slecht, is tot Amersvoort ende in Goylandt noch wel bekend, die, om een leelijcken doodtslach seer schandelijck begaen, hebbende moeten vluchten, hem inde Duynen seer maghertjes heeft moeten gheneren". Veelzeggend is dat dit pamflet in 1663 naar aanleiding van de geschillen tussen raadpensionaris Johan de Witt en stadhouder Willem III werd herdrukt.⁷

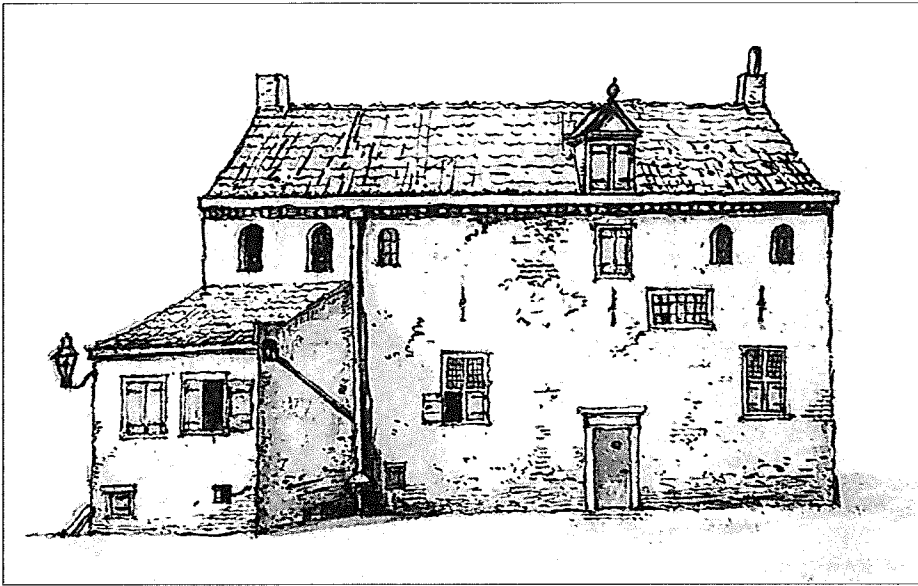
Mr. dr. J. den Tex⁸ heeft zich buitengewoon verdienstelijk gemaakt door een uitgebreide biografie van Johan van Oldenbarnevelt te schrijven.⁹ In dit artikel wordt aan een betrekkelijk klein onderdeel van deze biografie aandacht besteed, namelijk aan zijn jeugd in Amersfoort en in het bijzonder aan de rol daarbij van zijn vader Gerrit of Gerard Reyerszn van Oldenbarnevelt (1523-1588).¹⁰ Den Tex schetste het milieu, waaruit Johan stamde en gaf daarbij een karakterschets van

diens vader.¹¹ Hierin typeerde hij hem als ‘geestelijk onvolwaardig’ en als een ‘achterlijke psychopaat’. Het is mijn bedoeling om in dit artikel na te gaan of de door Den Tex gegeven typering van Gerrit en zijn zoon Johan op grond van de eigentijdse en latere bronnen gerechtvaardigd is.¹²

Gerrit van Oldenbarnevelt als procesganger Het waren vooral de processen, die Gerrit van Oldenbarnevelt een slechte naam bezorgden.¹³ In de periode van 1548 tot en met 1570 trad hij vijftintig maal als eiser in civiele processen op. Omdat Gerrit veehandelaar was, ging het veelal om moeilijkheden inzake de koop of verkoop van ossen en de huur en pacht van landerijen. Daarnaast was hij enige malen gedaagde of gemachtigde voor andere partijen. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor het feit dat Johan van Oldenbarnevelts vader volgens de *Gulden Legende* Gerritje Slecht werd genoemd. Een andere mogelijkheid is om deze toevoeging overeenkomstig het 16de-eeuwse taalgebruik op te vatten als ‘eenvoudig van afkomst’ of ‘simpel in de betekenis van onnozel’. Wanneer men in aanmerking neemt dat hij van een riddermatig geslacht afstamde, lijkt de verklaring over de afkomst weinig aannemelijk. Dit geldt al evenzeer voor de uitleg over zijn geestelijke vermogens, omdat een veehandelaar toch over een gezond stel hersens moet beschikken.¹⁴ Tenslotte bestaat er nog een schilderij dat hem mogelijk voorstelt en dat tegenwoordig tot de collectie van het stadhuis van Amersfoort behoort. Hierop ziet men een welgesteld, zelfverzekerd en allerminst onnozel persoon afgebeeld.¹⁵

Dit wil overigens niet zeggen dat Van Oldenbarnevelt een vredelievend persoon was. Hij heeft zich onder meer schuldig gemaakt aan het bedreigen van personen en het toebrengen van ‘keurwonden’, wonden van bij wettelijke verordening strafbaar gestelde lengte of diepte. Door hem te veel geïsoleerd te bekijken ontging het Den Tex daarbij echter dat Gerrit geen uitzondering was op zijn tijdgenoten, inclusief de beste families in Amersfoort en omgeving. Er kan hooguit worden geconcludeerd dat hij nogal lichtgeraakt en twistziek was en niet overmatig intelligent.¹⁶

In de biografie wordt aan één van de civiele processen van Gerrit bijzondere aandacht besteed om hier vervolgens vergaande conclusies aan te verbinden. Het betreft een geschil, dat hij op zijn terugreis van de Zwolse veemarkt had gekregen over de verkoop van een koe. Omdat hij dat transport zelf begeleidde, werd verondersteld dat Gerrit, die van een oud riddermatig geslacht afstamde, sociaal achteruit was gegaan en dat hij van de stand van de herenboeren was afgedaald tot die der ‘keuterboerenadel, zo niet tot die der ossendrijvers’. Wanneer dat laatste werkelijk het geval was geweest, zou dit hebben betekend dat Gerrit in loondienst van anderen vee had vervoerd. In die tijd zal het geen uitzondering zijn geweest dat gezeten veehandelaren het door hen aangekocht vee zelf over de toen onveilige Veluwe begeleidden. Dit feit wees er hooguit op dat

Tekening van het huis Bollenburg aan de Muurhuizen. Het was eigendom van Gerrit van Oldenbarnevelt en diens zoon Johan bracht daar waarschijnlijk het grootste deel van zijn jeugd door. Anonieme tekening uit 1837. Museum Flehite.

Gerrit niet tot de rijke, maar eerder tot de middelgrote grondbezitters behoorde.¹⁷ Deze voorstelling van de maatschappelijke status van Gerrit valt echter moeilijk te rijmen met het feit dat hij in de loop van de tijd drie grote huizen in Amersfoort had bezeten, alsmede het nodige grondbezit daarbuiten had. Op grond daarvan moest hij op zijn minst wel tot de zeer bevoorrechten worden gerekend.¹⁸

Belangrijker dan de civiele processen is uiteraard wat de strafprocessen ons over Gerrit kunnen leren. De ergste overtreding, die Gerrit in 1568 in gezelschap van zijn zoon Reyer beging, was doodslag aan Aert van Duverden, vermoedelijk een lid van de in Amersfoort opkomende protestantse partij. Voor een goed begrip van de middeleeuwse doodslag moeten we bedenken dat het in het gezegde 'moord en doodslag' juridisch gezien allerminst om synonieme begrippen gaat. Een doodslag is een gevecht dat meestal op straat plaatsvindt, dat uit een bloedvete kan voortkomen of door het recht van zelfverdediging valt te rechtvaardigen. De dader daarvan tracht de sporen van het delict niet uit te wischen. Dit in tegenstelling tot een vooropgezette moord, die heimelijk geschiedt.¹⁹ In de loop van de Middeleeuwen begon de 'koningsvrede' de 'sibbevrede' (vrede met de familie, verwanten), die onverbreekelijk met de bloedwraak verbonden was, te vervangen. Zo wist het stadsbestuur van Utrecht in de 14de eeuw oor-

spronkelijk ten behoeve van de marktvrede te regelen dat verwanten van een slachtoffer de niet medeplichtige verwanten van een doodslager voor een bepaalde termijn (aan het eind van die eeuw voor onbepaalde tijd) met rust moesten laten. Later lukte het de stedelijke overheid de verplichting op te leggen dat er naast een schadevergoeding aan de beledigde verwanten, aan de overheid een boete (keur) als sanctie op de overtreding van de rechtsorde betaald moest worden. Wanneer men bedenkt dat een dergelijke regeling in een handelsstad als Utrecht pas omstreeks 1400 verwezenlijkt kon worden, valt te raden hoe het in een half-agrarische stad als Amersfoort op dat terrein moet zijn geweest.²⁰ De bloedwraak was hier nog lang niet van de baan. In Oldenbarnevelts tijd begon het de overheid langzaam maar zeker te gelukken om in plaats van directe vergelding partijen te bewegen tot het uitkeren van schadevergoeding in natura of geld.²¹ In juni 1577 had Van Oldenbarnevelt met zijn zoon Reyer in Utrecht als gevolg van de eerdere doodslag opnieuw een handgemeen met leden van het geslacht Van Duverden, namelijk Cornelis van Duverden en diens zwager Frans Gerritss. (Brouwer). Deze keer was het Gerrit, die het onderspit dolf en ernstig gewond raakte.²²

De betrekkelijk geringe hoogte van de aan Van Oldenbarnevelt opgelegde boete wijst er op zich al op dat het hier niet om een moord kon gaan. De vete tussen de beide families werd bij arbitrage van het Utrechtse Predikherenconvent in 1577 bijgelegd. Daarbij werd Gerrit veroordeeld tot een boete van 70 Carolusguldens voor de weeskinderen van zijn toenmalige woonplaats Utrecht en van zijn vroegere woonplaats Amersfoort. Verder moest hij naast de proceskosten nog een requiemmis voor de ziel van Van Duverden bekostigen.²³ Opmerkelijk is dat de onderdelen van deze zoen nog geheel gelijk waren met wat daarentrent in de Middeleeuwen was bepaald.²⁴

In zijn studie over de confiscaties analyseerde Van Iterson de gildebrieff van 31 maart 1455 en de privilegiën en statuten van de stad Utrecht van 31 maart 1529 inzake de bestraffing van een doodslag. Volgens oudere auteurs zou de geldboete, die toen nog 80 Carolusguldens bedroeg, verband houden met de afkoopsom voor confiscatie van goederen. Als Van Oldenbarnevelt als Amersfoorter werd veroordeeld, wat de gedeeltelijk bestemming voor Amersfoortse kinderen aanmerkelijk maakt, gebeurde dit volgens de ordonnantie van de administratie der justitie en politie van 20 mei 1544. Volgens deze regeling werd een doodslager bij niet verschijnen verbannen. Het feit dat Gerrit in 1568 Amersfoort verliet en in 1577 alsnog te Utrecht tot een boete van 80 Carolusguldens werd veroordeeld, geeft nog eens extra duidelijk aan dat het hier om een doodslag ging.²⁵ Bij de zoen ging het dus om de toepassing van een vastgesteld bedrag.

Was Gerrit een psychopaat? Voor Den Tex waren er zeven punten, die hij tegen Gerrit van Oldenbarnevelt vond pleiten. Ondanks het feit dat elk van de door

hem aangevoerde argumenten op zich niet veel bewezen, deden deze gezamenlijk hem veronderstellen dat Gerrit een psychopaat was.²⁶ Ze hadden allen te maken met de gevolgen, die Gerrits karakter op zijn eigen handelen en op dat van zijn familie zou hebben gehad. Voordat deze in zijn boek in concreto aan de orde kwamen, werd zonder enige bronvermelding door Den Tex gesuggereerd dat Gerrit 'geestelijk niet volwaardig' was en dat zijn moeder Geertruid Verburch daarom zijn huwelijk met Deliana had geregeld. De enige grond, die hiervoor zou zijn aan te voeren, is als men Gerrits bijnaam 'Slecht' volgens de interpretatie van Den Tex als onnozel blijft verklaren. Alle daarna vermelde feiten moesten dit enkel bewijzen. Hiermee werd Johans vader meteen in een zo ongunstig mogelijk daglicht gesteld.²⁷ In de opsomming van de tegen hem pleitende argumenten werd allereerst de bijnaam 'Gerritje Slecht' uit het pamflet de *Gulden Legende* genoemd en ten tweede het grote aantal civiele processen. Deze argumenten werden in het voorgaande deel van het artikel al weerlegd. Ten derde was er volgens Den Tex het feit dat Gerrit nooit zitting had gekregen in de Amersfoortse vroedschap. En dat terwijl zijn ooms hier wel deel van hadden uitgemaakt en dat zijn vrouw, Deliana van Weede, tot één van de aanzienlijkste patriciërs geslachten behoorde. Daarbij ging hij er aan voorbij dat er op dat punt in Van Oldenbarnevelts eigen familie nog maar een zwakke traditie bestond. Ten vierde de tegen hem in het voornoemde pamflet geuite, maar door Den Tex niet nader gespecificeerde beschuldigingen. Ten vijfde, nog steeds volgens Den Tex, de negatieve aanwijzingen over zijn verhouding met zijn zoon Johan, die op zijn zestiende jaar al het ouderlijk huis verliet en die geen van zijn kinderen, zoals toen gebruikelijk was, naar zijn vader vernoemde.²⁸ Als men bedenkt dat Johans zoon Willem op achttienjarige leeftijd aan zijn studiereis naar Italië begon,²⁹ vraag ik me af of aan het eerste argument werkelijk zoveel waarde moet worden gehecht. In het verlengde daarvan had hij ook nog kunnen wijzen op zijn afwezigheid bij de begrafenis van zijn moeder en vader in 1587 respectievelijk 1588.³⁰ Op het eerste gezicht doet dit niet meteen aange-naam aan. Wel moet worden bedacht, dat er beide keren de nodige politieke onrust heerste. De eerste keer vanwege het vertrek van Robert Dudley, graaf van Leicester, naar Engeland. De tweede keer in verband met het onderdrukken van een mouterij van het Engelse garnizoen te Geertruidenberg, welke het gevolg was van achterstallige betalingen van Holland in de soldij. Het is dan ook nog maar de vraag of uit Johans afwezigheid bij de begrafenis zulke vergaande conclusies mogen worden getrokken. Zeker wanneer men weet dat Johan in 1586 al enige maanden na zijn benoeming als landsadvocaat ervoor zorgde, dat zijn vader voor de periode, dat er geen uitspraak was gedaan over een geschil over de heerlijkheid Woerden en Liesvelt, beheerder (sequester) van dit grondgebied werd.³¹ Ten zesde werd Gerrits uiterst onsympathiek houding bij de begrafenis van zijn vrouw Deliana van Weede in 1587 genoemd. Hoewel dit nau-

welijks op grond van één post in de rekening viel te bewijzen, heette het dat Gerrit toen op de kosten van het lijkkleed zou hebben afgedongen, Dit zou op zich al voldoende bewijs zijn om aan te nemen, dat hij niet goed bij zijn hoofd was.³² Ten zevende waren Gerrits oom, Gerrit Verburch,³³ en zijn eigen tweede zoon Reyer in zekere zin 'moordenaars'. In het laatste geval werd gedoeld op diens medeplichtigheid aan de doodslag. In het voorgaande werd al aangegeven dat dit juridisch onjuist is.³⁴ Een kwalificatie die tot op zekere hoogte ook voor zijn beide kleinzoons van Johans zijde, Willem en Reinier van Oldenbarnevelt, zou gelden. Hierbij moet worden gedacht aan hun aandeel in de mislukte aanslag op prins Maurits in 1623.³⁵

De enige die buiten de verdachtmaking bleef was Elias, de jongste zoon van Gerrit, die zijn broer Johan in 1586 in Rotterdam als pensionaris opvolgde. In de *Gulden Legende* die in alle opzichten bedoeld was om de familie van Johan ver-

Titelpagina van de tweede druk van de Gulden Legende van den Nieuwen St. Jan met een portret van Johan van Oldenbarnevelt. Museum Flehite.

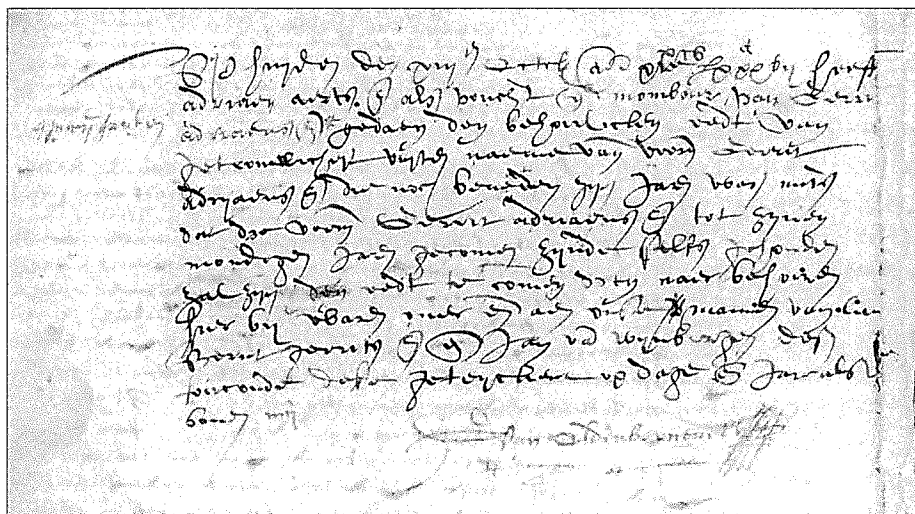
dacht te maken, werd hij van drankzucht beschuldigd. Omdat hij zich daarin volgens Den Tex niet wezenlijk van de overige Nederlanders zal hebben onderscheiden, hechte deze daarom in zijn geval minder waarde aan deze beschuldiging.³⁶ Dergelijke nuanceringen worden gemist bij zijn beschrijving van de overige familieleden, waarin de politiek getinte *Gulden Legende* tegen beter weten in als 'historische' bron wordt gebruikt. Zo zouden twee van Gerrits vier dochters, Reyertgen en Maria, openbare hoeren zijn geweest.³⁷ Het enige wat van laatstgenoemde met zekerheid bekend is, is dat zij inderdaad een onwettig kind had.³⁸ Hoewel op de twee andere zusters, Christina en Odilia, op zich niets viel aan te merken, werd er toch op hun huwelijken afgedongen. Gesteld werd dat zij met volkomen 'obscure personen' waren gehuwd. De eerste trouwde met Henric Claesz. Faghet alias van Hamburg, 'een Hamburger soldaat van fortuin'. Ook als men aanneemt dat hiermee wordt bedoeld dat hij een fortuinzoeker was, lijkt deze kwalificatie nogal sterk aangezet. Zeker omdat over hem enkel het begin van de enig bekende bron werd geciteerd, terwijl in het vervolg stond dat Henric tot kapitein van een compagnie voetvolk opklom.³⁹ Odilia huwde op haar beurt in 1591 de Utrechtse schilder Gerrit Gerritsz. van Raesfelt. Nadat zij eerst met haar man een gedeelte van het geconfisqueerde Paushuize te Utrecht had gehuurd, bezaten zij van 1594-1597 een huis aan de Lange Nieuwstraat. Dit in tegenstelling tot haar ouders, die eerder op de nabij gelegen Kromme Nieuwegracht een huurhuis hadden bewoond. Op grond van deze gegevens kan onmogelijk van een onbelangrijk en ongefortuneerd persoon worden gesproken.⁴⁰ Beide echtgenoten oefenden dus een eerzaam beroep uit. Bovendien lijkt het niet billijk om de huwelijken van Johans zusters af te meten aan de loopbaan van hun broer Johan in plaats van te kijken naar de sociale status van hun vader Gerrit.

Enerzijds worden de slechte eigenschappen van de kinderen niet aan de eigen verantwoordelijkheid, maar aan het milieu en het geestelijke vermogen van de vader toegeschreven. Anderzijds wordt Johans karakter gedeeltelijk uit het slechte karakter van dezelfde vader verklaard en wordt hem een geremdheid toegeschreven, die typerend was voor de kinderen van onevenwichtigen, de innerlijke onzekerheid bij een uiterlijke vastberadenheid. Verder zou hij erfelijk belast zijn met een zelden losbrekende, maar tomeloze drift, koude wraakzucht, een neiging risico's te nemen en een bijna tot schraapzucht geworden liefde tot geld en goed.⁴¹

Het voornemen van Den Tex om een artikelje te schrijven over de psychopatie van Van Oldenbarnevelt bleef onuitgevoerd. Hij was zich ervan bewust dat deze zaak op zich een matig intrinsiek belang had. Het was echter zijn bedoeling om hier een korte beschouwing aan te koppelen over de grenzen van de toelaatbaarheid van hypothesen, waarbij hij onderscheid wilde maken tussen zuivere historie en biografie. Op die wijze wilde hij zijn gebruik van hypothesen, waarop hij van veel recensenten kritiek had gekregen,⁴² nogmaals rechtvaardigen.⁴³

Wat is psychopathie? Aan de hand van verschillende bronnen wil ik nagaan of daarin elementen aanwezig zijn, die in relatie tot het hierboven geschetste beeld van Gerrit van Oldenbarnevelt Den Tex' veronderstelling, dat hij een psychopaat was, rechtvaardigen. Volgens een zeer recente definitie kenmerken psychopaten zich onder meer door een oppervlakkige charme, pathologisch liegen, manipulerend gedrag, gebrek aan schuldgevoel en inlevingsvermogen, en een opgeblazen gevoel van eigenwaarde. Zonder aan een duidelijke zenuwziekte of krankzinnigheid te lijden, slagen zij er, wegens gebrekkige controle over de uitingen van hun gevoelens en wil, niet in zich aan de eisen van de samenleving aan te passen, waardoor ze grote kans lopen met de rechter in aanraking te komen. Een andere bron noemt als criteria voor een psychopaat labiliteit van het gedrag en van de persoonlijkheidsstructuur, impulsiviteit, egocentriciteit, emotionele vervlakking, moeilijk beïnvloedbaarheid, slechts geringe mogelijkheid tot wijziging van het gedrag tot straf of correctiemaatregelen en geneigdheid tot anti-sociale handelingen.⁴⁴

Uit vergelijking van deze omschrijvingen met de zeven hierboven genoemde punten vallen de volgende conclusies te trekken. Wanneer Gerrit inderdaad verstandelijk zwakbegaafd is geweest, is dit volgens de definitie in elk geval geen eigenschap van een psychopaat. In een uitwerking van verschillende uitingvormen van psychopaten worden onder andere 'de hinderlijke ruziezoekers en vechtersbazen' genoemd. Op het eerste gezicht lijkt Gerrit van Oldenbarnevelt vanwege het grote aantal processen hiertoe te kunnen worden gerekend. Maar eerder

Handtekening van Gerrit van Oldenbarnevelt onder een door hem als sequester op 8 oktober 1587 ondertekende acte. ARA, Archief Nassause Domeinraad, inv. nr. 6212.

werd al opgemerkt dat hij zich daarin niet wezenlijk van zijn tijdgenoten onderscheidde. Bovendien behoorde hij als veehandelaar tot een beroepsgroep die vaak zaken regelde in de herberg. Het daarmee gepaard gaande drinken kon uiteraard bij meningsverschillen gemakkelijk tot vechtpartijen leiden. De processen tonen dan ook enkel aan dat hij een vechtersbaas was.⁴⁵ Dat bleek verder onder meer bij het begaan van de doodslag in 1568. Het gaat mijns inziens desondanks te ver te stellen, dat het geregeld voorkomen van processen verklaard moet worden uit Gerrits geringe mogelijkheid tot wijziging van zijn gedrag en geneigdheden tot anti-sociale handelingen. Wel zou zijn niet te grote welstand, eventueel in relatie tot zijn karakter, een mogelijke verklaring kunnen zijn voor het feit dat hij van een benoeming in de magistratuur werd uitgesloten.⁴⁶ Een mogelijke verstoorde relatie van Gerrit en zijn zoon Johan en een misdadige aanleg in de familie voldoen al evenmin aan de criteria, die voor een psychopaat gelden. Dit geldt evenzeer voor het geval dat hij inderdaad bij de begrafenis van zijn vrouw op het lijkkleed zou hebben afgedongen, wat eerder op gierigheid zou wijzen.

Op grond van het voorgaande kan Gerrit van Oldenbarnevelt onmogelijk een 'achterlijke psychopaat' of 'querulant' worden genoemd. Allereest omdat de processtukken als betrouwbare bron van nuchtere feiten daar geen aanleiding voor geven. Nooit werd er tijdens de zittingen getwijfeld aan Gerrits geestelijke vermogen. Zijn gunstige loopbaan als veehandelaar pleit hier al evenmin voor. Ondanks waarschuwingen van historici voor zijn interpretatie van archiefbronnen bleef Den Tex hier soms vergaande conclusies aan verbinden. Dit bleek ook uit de wijze waarop hij met onvoldoende terughoudendheid gebruik maakte van gegevens uit de *Gulden Legende*.

Gemiste kansen Na het gereedkomen van de eigenlijke biografie van Den Tex verscheen hiervan in 1973 een verkorte Engelse vertaling van R.B. Powell. Ondanks het feit dat intussen de meest uitgebreide recensie over zijn boek was verschenen, werd ook hier weer gesuggereerd dat er reden was te veronderstellen dat Gerrit 'een soort psychopaat' was met als enig argument dat hij nooit in de Amersfoortse magistratuur zitting had gehad.⁴⁷ In 1980 verscheen er nog een sterk ingekorte versie van de biografie van de hand van Ali Ton. Dit maal beperkte Den Tex zich tot het becommentariëren van de concept-tekst. Daarin stond opnieuw dat Gerrit 'geestelijk niet volwaardig' was en dat hij 'niet veel goeds gedaan' had. Evenzo werd de bijnaam slecht van Gerritje Slecht opnieuw als 'eenvoudig, simpel' verklaard.⁴⁸ Door te volstaan met een citaat uit de *Gulden Legende* werd nu enkel over 'doodtslach' gesproken. Daardoor valt niet vast te stellen of Gerrit niet langer meer voor een moordenaar werd gehouden.⁴⁹ Vervolgens werden zonder enige nuancering alle ongunstige berichten over Johans broers en zusters herhaald. Met dat verschil dat deze keer minder paradoxaal dan in deel I werd geconstateerd, dat deze pamfletten 'zeker geen betrouwbare

bronnen' waren.⁵⁰ Wel werd in de concept-tekst de bijzin bij de erfhoeve 'waarop Van Oldenbarnevelt werd geboren' als mogelijke geboorteplaats van Johan geschrappt, omdat deze hypothese sinds 1960 was verlaten.⁵¹ Het karakter van Johan werd ook nu weer voor een deel uit dat van vader Gerrit verklaard. Door het vervallen van de passage over Gerrit als ossendrijver ontbrak de conclusie over Gerrits sociale status. Dit zal eerder een gevolg zijn geweest van het inkorten van de tekst dan dat deze bewust werd teruggenomen. De zinsnede over het 'gedegeneerde nest' waaruit Johan afkomstig was, werd namelijk gehandhaafd. Al met al krijgt de lezer als gevolg van deze inkortingen en dus misschien wel min of meer toevallig een iets gunstiger voorstelling van Gerrit. De belangrijkste bezwaren blijven echter gelden. Bovendien zal de wetenschappelijke onderzoeker, al was het alleen maar vanwege het notenapparaat, de oorspronkelijke versie blijven raadplegen, met alle gevolgen van dien.⁵²

Conclusie Wanneer ik de hiervoor uitgewerkte kritiekpunten bekijk, stel ik vast dat Den Tex eigenlijk enkel zijn hypothese rond Johans geboorteplaats mettertijd bijstelde en dat hij de pamfletten als bron beter op waarde schatte. Iets wat weer enigszins werd ontkracht doordat hij de daarin vermelde feiten wel steeds opnieuw noemde. Erger was het dat hij bleef twifelen aan de geestelijke vermogens van Gerrit en dat hij de karaktertrekken van zijn zoon Johan uit diens bedenkelijke karakter bleef verklaren. Op grond van mijn onderzoek kan ik niet anders dan concluderen dat Gerrit van Oldenbarnevelt geen psychopaat was en dat Den Tex in zijn biografie een ontluisterend en vertekend beeld van hem heeft gegeven. Door in zijn schets van hem enkel felle contrasterende kleuren te gebruiken en op effect uit te zijn, deed hij hem geen recht.

NOTEN

Bijzondere dank ben ik verschuldigd aan dr F.J.W. van Kan en dr L. Jongen voor hun commentaar op eerdere versies van dit artikel.

1. W.P.C. Knuttel, *Catalogus van pamflettenverzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, dl. I. 's-Gravenhage 1887, no's 2634-2635 (Provisionele Openinghe. Van verscheyden aenghewesen), no's 2757-2759 (Gulden Legende van den nieuwen St. Jan. Dat is: West-Vrieslandt).
2. Zie naast J. den Tex, *Oldenbarnevelt*, dl. III (Bestand 1609-1619). Haarlem 1966, passim bijvoorbeeld ook: Geert Janse, *Het stokje van Oldenbarnevelt* (Verloren Verleden dl. XIV). Hilversum 2001.
3. Zie bijv.: Marijke Carasso-Kok, 'Een goed geordend verhaal'. In: Anneke E. Mulder-Bakker en Marijke Carasso-Kok (red.), *Gulden legenden. Heilige levens en heiligenverering in de Nederlanden*. Hilversum 1997, pp. 27-48.
4. Resoluties van de Staten van Holland en West-Friesland d.d. 6 november 1618. Den Tex, III, p. 658 (noot 1).
5. Den Tex IV, p. 369.
6. Knuttel, *Catalogus I*, nr. 2891.
7. Knuttel, dl. II. Eerste stuk. 's-Gravenhage 1892, no 8795.
8. E.P. de Booy, 'Jan den Tex. Amsterdam 8 mei 1899-Leusden 25 november 1984'. In: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden*, 1986-1987, pp. 164-170; pp. 168-169.
9. J. den Tex, *Oldenbarnevelt*, I (Opgang 1547-1588), II (Oorlog 1588-1609), III (Bestand 1609-1619), IV (Documentatie), V (Stambomen, kaarten en register). Haar-

lem 1960, 1962, 1966, 1970, Groningen 1972. Reeds na het verschijnen van de eerste twee delen ontving hij hiervoor de Dr. C.J. Wijnaendts-Franckenprijs voor biografie en cultuurgeschiedenis. Zie voor de argumentatie van deze toekenning: ARA, Het archief van dr. A.J. Veenendaal sr., 1901-1983 (1985), inv. nr. 243. In 1971 verleende de Rijksuniversiteit van Utrecht hem als 'geniale buitenstaander' voor zijn gehele werk een eredoctoraat. Een typering, die prof. dr J.C. Boogman van Den Tex gaf, omdat hij als jurist zo'n belangwekkend historisch werk had geschreven. Zie: *Utrechts Nieuwsblad*, 27 maart 1971.

10. H.J.Ph.G. Kaajan, 'Gerrit van Oldenbarnevelt'. In: Y.M. van den Akker e.a. (red.), *Utrechtse biografieën. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Eemlanders. Het Eemland*, dl. 2. Utrecht 1999, pp. 168-172.

Zie voor de genealogie van de familie: W. Wijnaendts van Resandt, 'De afstamming van Johan van Oldenbarnevelt'. In: *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie XXII* (1960), pp. 160-170 en voor Gerrit: p. 167 Hiervan is een niet geannoteerde versie opgenomen in: Den Tex V, p. 22. Hierin wordt 1523 als geboortjaar aangenomen. In een concept van dit artikel wordt 1520 genoemd. Jhr. Van der Dussen ging in een manuscript-genealogie uit 1864 van 1516 uit (afschrift hiervan is te raadplegen in het Centraal Bureau voor Genealogie te Den Haag). Ook P.R.D. van Kastele, 'Van Oldenbarnevelt'. In: *De Nederlandsche Leeuw* (NL) IV (1886), pp. 46-49; p. 47 noemt dit jaar. W.F.N. van Rootselaar schiep ook nog onduidelijkheid over Gerrits sterfjaar door in: *Amersfoort. Geschiedkundige Bijzonderheden*, dl. I. Amersfoort 1897, pp. 110-116 op p. 110 te veron-

derstellen dat Gerrit in 1594 nog leefde. En dat terwijl R. Fruin, 'Over de historie van het leven en sterven van heer Johan van Oldenbarnevelt, beschreven door een liefhebber der waarhey'. In: P.J. Blok, P.L. Muller en S. Muller Fz. (ed.), *Robert Fruin's Verspreide Geschriften*, dl. VII. 's-Gravenhage 1903, pp. 470-517; p. 496 (noot 4) al eerder had aangetoond dat het hier niet om een broer van Johan ging. In werkelijkheid was dit een achterneef van Johan van Oldenbarnevelt. Zie: ARA, Collectie van mr.dr. J. den Tex, inv.nr. 32: brief van het Algemeen Rijksarchief d.d. 2 november 1955.

11. Prof. dr. L.J. Rogier vond het aan deze onderwerpen gewijde hoofdstuk in een recensie bijna in zijn geheel oncontroleerbaar, omdat de bewijzen van de feitelijke mededelingen pas in dl. IV zouden verschijnen. Hij had hetzelfde bezwaar ten aanzien van hoofdstuk VI, dat over Oldenbarnevelts huwelijk en vermogenspositie handelde. Zie: *De Tijd*, 24 december 1960. Later kort samengevat in: *Forum der Letteren* II (1961), pp. 267-268. Zijn zoon J. Rogier merkte dit ook op. In: *De Volkskrant*, 4 februari 1961. Zie voor correspondentie over deze recensie: ARA, Den Tex, inv. nr. 50: brief aan Rogier d.d. 17 februari 1961 en van Rogier d.d. 22 februari 1961. De Commissie, die de Dr. Wijnaendts-Frankens Prijs toekende, vond het ontbreken van dl. III en de documentatie van dl. IV, waarin op de details van de materie zou worden ingegaan, eveneens een bezwaar voor het vellen van een definitief oordeel. Dr. I. Schöffers, die de hoofdstukken I-XII becommentarieerde, vond daarentegen vooral de hoofdstukken II en III vanwege de samenvattingen aan het eind 'zeer

geslaagd'. Zie: ARA, Den Tex, inv. nr. 51: brief van Schöffers d.d. 6 april 1957.

12. Hierbij heb ik dankbaar gebruik gemaakt van de bevindingen van A.J. Veenendaal, de bronnenuitgever van de correspondentie van Van Oldenbarnevelt. Allereerst van zijn recensie 'Een nieuwe Motley. Den Tex' biografie van Oldenbarnevelt'. In: *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden* XXII (1968/1969), pp. 103-125. Vergelijk met Veenendaal's privé-exemplaar van Den Tex' boek toonde aan, dat hij de daarin gemaakte aantekeningen merendeels in zijn recensie had verwerkt. Met dank aan dr. A.J. Veenendaal jr., die dit deel ter inzage gaf. Verder werd kennis genomen van zijn correspondentie met Den Tex. Zie ARA, Den Tex, inv. nr. 54 en ARA, Veenendaal, inv. nr. 223.

Daarnaast werd de correspondentie van de Amersfoortse gemeentearchivaris J. Hovy met Den Tex geraadpleegd. Zie: ARA, Den Tex, inv.nr. 33; met name de brieven d.d. 14 april 1959, 29 december 1960. Doordat Den Tex de gewoonte had veel informatie bij archiefdiensten in te winnen in plaats van zelf onderzoek te doen, is zijn correspondentie omvangrijk en voor onderzoekers ook nu nog een waardevolle informatiebron. Zie hiervoor: *Ibidem*, inv. nrs. 32-56.

13. GAA, Archief van het Stadsgerecht van Amersfoort, 1478-1811, inv. nrs. 423 (gerechtsrollen), 424 (stukken betreffende civiele procedures), 428 (register van civiele sententiën). In de tijd dat Den Tex dit materiaal bewerkte, berustten deze archivalia nog in het RAU. Hierdoor zijn alle literatuurverwijzingen van oudere auteurs hieromtrent op dit onderdeel achterhaald. Den Tex was niet bekend met het in HUA,

- Archief van het Hof van Utrecht, inv. nr. 188-1 bewaarde proces. Zie voor een uitwerking van een aantal van de voornoemde processen: Rootselaar, pp. 110-113. Meer globaal zijn deze verwerkt in: S.P. Haak (ed.), *Johan van Oldenbarnevelt. Bescheiden betreffende zijn staatkundig beleid en zijn familie*, dl. I
14. Zie voor andere mogelijkheden: *Woordenboek der Nederlandsche Taal (WNT)*, dl. XVI. 's-Gravenhage-Leiden, 1936, kol. 1614-1617. Veenendaal, p. 112 had in zijn recensie ook al zo zijn twijfels over deze uitleg.
15. Den Tex IV, p. 79.
16. Zie hiervoor ook: ARA, Den Tex, inv. nr. 33: brieven van Hovy. d.d. 14 april 1959, 29 december 1960. Verder heeft Den Tex zich vermoedelijk beperkt tot de gegevens uit de Inleiding van RGP LXXX, p. XXX.
17. Den Tex I, pp. 39-40, p. 32. Zie voor de bezwaren van Hovy tegen deze schets van de sociale status van Gerrit: ARA, Den Tex, inv. nr. 33: brieven van Hovy d.d. 14 april 1959, 29 december 1960. Verder: J. Hovy, 'Boekbespreking' van dl. IV van Den Tex' biografie, *Flebite IV* (1971-1972), pp. 11-13; 12 en Idem, 'Het grondbezit van de familie van Oldenbarnevelt in de Birkt onder Soest' (II). In: VI (1974), pp. 17-22; pp. 21-22 (noot 27). Naar aanleiding van deze noot merkte Den Tex op dat 'de toon iets minder kwetsend' had kunnen zijn. In zijn antwoord daarop schreef Hovy dat niet het zwakke betoog over Gerrits sociale afkomst, maar de kwalificaties van 'ossendrijver' en 'keuterboerenadel' ondanks de hem beschikbare gegevens (denk aan Hovy's eerdere brieven) zijn irritatie hadden opgeroepen. Zie: ARA, Den Tex, inv. nr. 33 d.d. 16 augustus 1974. Zoals uit een aantekening in zijn exemplaar blijkt was Gerrit volgens Veenendaal ook geen keuterboer. Haak, p. XXX omschreef Gerrit als een 'gegoede landbouwer en veehouder' en J. Romein en A. Verschoor, *Erflaters van onze beschaving. Nederlandse gestalten uit zes eeuwen, 14^e-16^e eeuw*, dl. I. Amsterdam 1938, pp. 207-244; p. 209 veronderstelde – mogelijk in navolging van Haak – dat hij tot de 'welgestelde boeren' behoorde.
18. Hovy bedoelde de huizen in de Krommestraat, aan de Kortegracht en het huis Bollenburg in de Muurhuizen. Zie: Wijnaendts van Resandt, p. 167. Door een leesfout wordt vermeld dat het eerste huis in de Nonnenstraat stond. Doordat achter de straatnaam in de beschrijving van de begrenzingen van het huis staat 'aen den hoff dair Claes Claesz.' situeerde Veenendaal in: A.J. Veenendaal (ed.), *Johan van Oldenbarnevelt. Bescheiden betreffende zijn staatkundig beleid en zijn familie*, dl. III, 1614-1620. RGP, grote serie, dl. CXXI. 's-Gravenhage 1967, p. 537 (noot 1) vanwege een hem onvolledig aangeleverd citaat uit het origineel abusievelijk de ligging van dit huis aan de Hof te Amersfoort. Zie: ARA, Veenendaal, inv. nr. 229.
19. E. Verwijs, J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek*, dl. II. 's-Gravenhage 1889, kol. 302-303. Verder: S.J. Fockema Andreae, 'Familie-plicht en -recht bij vergoeding van doodslag'. In: *Bijdragen tot de Nederlandsche Rechtsgeschiedenis*, dl. V. Haarlem 1914, pp. 237-261.
20. Zie behalve de uiteenzetting van Hovy verder over de bepalingen van 1544 rond doodslag in Utrecht, waar de verzoening plaats had: W. van Iterson, *Geschiedenis der Confiscatie in Nederland*. Utrecht 1957, pp.

263-264.

21. Rootselaar, p. 112 sprak van 'een doodslag of moord'. Den Tex I, p. 41, p. 43, p. 60, p. 73 gebruikte de woorden 'moord' en 'doodslag', evenals in: *Amersfoortse Courant*, 14 april 1959 ten onrechte beide zonder onderscheid voor dezelfde daad. Zie voor kritiek hierop behalve Hovy's brieven ook zijn publicaties: 'Kroniek'. In: *Flehite IV* (1971-1972), p. 13; en 'Het goederenbezit'. In: *Flehite VI* (1974), p. 22 (noot 38). Veenendaal, p. 112, die bovendien opmerkte dat er 'net zo goed een ander slachtoffer had kunnen vallen'.

22. *Kroniek van het Historisch Genootschap XXVI* (1870), pp. 304-306. Zie voor een later verschenen juridische toelichting op deze gepubliceerde akten van notaris Van Herwaerden: A. Hallema, 'Een gewantrouwde chirurgijn. De gewonde vader van Mr. Johan van Oldenbarnevelt'. In: *Bijdragen tot de Geschiedenis der Geneeskunde XLII* (1962), pp. 16-17. De originele akten, die Hallema niet kon vinden, bevinden zich in HUA, Notariële archieven in de provincie Utrecht, (1346) 1560-1905, U 003 a 001, fol LXV^{ro}- fol LXV^{vo}.

23. Zie voor de tekst van de arbitrale uitspraak: KHG V (1849), pp. 304-306 en voor het origineel: HUA, Bibliotheek Gemeentearchief Utrecht, Supplement nr. 1592. Verder: Rootselaar, p. 112. Den Tex I, pp. 41-42 merkt abusievelijk op dat de boete enkel bestemd was 'voor de armen van Amersfoort'. Zie verder voor een uitleg van dit type boete: Van Iterson, p. 233.

24. C.N.W.M. Glaudemans, 'Veten in Haarlem, 1365-1416'. In: J.W. Marsilje e.a., *Bloedwraak, partijstrijd en pacificatie in laat-middeleeuws Holland*. (Cahiers Sociale Geschiedenis, dl. VII) (Nederlandsche Ver-

eniging tot beoefening van de Sociale Geschiedenis & Uitgeverij Verloren). Hilversum 1990, pp. 62-81; p. 71.

25. Van Iterson, p. 234. Zie verder voor de zoenprocedure: K.J. Frederikse, *Het Oud-Nederlandsche Strafrecht*, dl. I. Haarlem 1918, pp. 311-340. Deze behandelde daarin onder meer de bepalingen omtrent de zoen, zoals deze in het Amersfoortse keuren rechtsboek van 1532 waren vastgelegd. Zie voor later verschenen publicaties op dit gebied: P.W.A. Immink, 'De zoenprocedure'. In: P.W.A. Immink en A.J. Maris (eds.), *Registrum Guidonis*. Het zogenaamde register van Guy van Avesnes. Vorstbischop van Utrecht (1301-1317). Met aansluitende stukken tot 1320 (Werken der Vereniging tot uitgaaf der bronnen van het Oud-Vaderlandsch Recht. Derde Reeks no. 23) (Utrecht 1969), 22-32, en W.P. Blockmans, 'Vete, partijstrijd en staatsmacht: een vergelijking (met nadruk op Vlaanderen) in: Marsilje e.a., *a.w.*, 9-33.

26. ARA, Den Tex, inv. nr. 33: brief aan Hovy d.d. 18 april 1959.

27. Zie ook Veenendaal, p. 112.

28. Den Tex I, pp. 38, 48, 96.

29. Den Tex I, p. 98.

30. Den Tex I, p. 42.

31. Den Tex II, p. 3. Resoluties van de Staten van Holland en West-Friesland, 6 april 1587, 13 juni 1588.

32. Den Tex I, p. 42. Uit ARA, Den Tex, inv. nr. 54: brieven van de Utrechtse gemeentearchivaris mr. J.W.C. van Campen d.d. 13 april, 4 mei, 25 mei, 24 juni 1956 blijkt, dat hij Den Tex voor zijn vergaande conclusie waarschuwde.

33. Den Tex I, p. 45 zinspeelt hierop.

34. Den Tex I, p. 41. Hier noemt Den Tex de zoon evenals de vader vanwege zijn aan-

deel bij de doodslag abusievelijk een moordenaar. Op grond van gegevens uit het *Journal van Anthonis Duyck. Advokaat-fiscaal van den Raad van State*. Ed. L. Mulder, dl. II. Den Haag-Arnheim 1864 gaf hij een nog ongunstiger beeld van Reyer. Zie: Den Tex I, p. 43. Daarbij moet wel worden bedacht dat Duyck een tegenstander van Oldenbarnevelt was, waardoor zijn visie niet meteen als de meest onpartijdige moet worden gezien.

35. Bijv. Den Tex III, pp. 777-778. Uitgebreid hierover: H.J.Ph.G. Kaajan, 'Testament van Willem van Oldenbarnevelt levert ontbrekende bewijzen'. In: *Nederlandse Historiën. Tijdschrift voor vaderlandse (streek-) geschiedenis* XXII (1988), pp. 207-223.

36. Den Tex I, p. 43.

37. Den Tex I, p. 44.

38. Wijnaendts van Resandt, p. 169.

39. ARA, Den Tex, inv. nr. 40: brief van het Rijksarchief in Gelderland d.d. 10 februari 1960. Later verscheen G.J.J. Wimersma Greidanus, 'Genealogische aantekeningen rondom het Hofje van Mevrouw van Aarden'. In: *NL LXXIX* (1962), kol. 427-429; pp. 427-428, waar dit wordt bevestigd.

40. Zie uitgebreid over hem: ARA, Den Tex, inv. nr. 54: brieven van Den Tex d.d. 13 mei, 26 juni 1956 en de antwoorden van J.W.C. van Campen d.d. 4 mei, 25 mei, 20 juli 1956. Den Tex leest Van Raesfeldt waar in de trouwakte van 23 mei 1591, het testament van 13 januari 1594 en in *Diarium van Arend van Buchell*. Ed. G. Brom en L.A. van Langeraad (Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap (gevestigd te Utrecht)). Derde serie, dl. XXI. Amsterdam 1907, p. 453 sprake is van Raetsfelt en Raetsveldius. Vasthoudend aan de familie-

naam van het Westfaalse adellijke geslacht Van Raesfelt acht Den Tex het vervolgens niet geheel uitgesloten dat deze door bastaardij tot dit geslacht behoort. Zie: Den Tex I, p. 102. Verder is het onduidelijk waarom Den Tex I, pp. 44, 102 van een glasschilder spreekt, terwijl in het Diarium enkel schilder (pictor) staat en Den Tex in een brief aannam, dat hier mogelijk kunstschilder mee werd bedoeld. Nergens blijkt ook uit dat hij 'ongelukkig' was.

41. Den Tex I, p. 45. Veenendaal kon zich in 1954 in een lezing over het karakter van Van Oldenbarnevelt nog steeds aansluiten bij de schets, die R. Fruin, *Tien jaren uit den Tachtigjarigen Oorlog*. Den Haag 1857, pp. 61-62 van hem gaf. Deze noemde hem een 'harde, strenge, onbeminnelijke, heerszuchtige en geldzuchtige, maar toch geen werkelijk onsympathieke man'. Zie voor recensies over deze lezing: *Haagsche Courant*; *Haagsch Dagblad*, 14 oktober 1954, te vinden in: ARA, Veenendaal, inv. nr. 227.

42. Prof. dr. H. Smitskamp, *Elseviers Weekblad*, 24 december 1960; Prof. dr. L.J. Rogier, *De Tijd*, 24 december 1960; J. Rogier, *De Volkskrant*, 4 februari 1961; H.A. Enno van Gelder, *Tijdschrift voor Geschiedenis* LXXIV (1961), pp. 458-459 en de Commissie van de Dr. Wynaendts-Francken-Prijs hadden bedenkingen tegen Den Tex' gebruik van hypothesen. Prof. dr. J. Romein, *Nieuwe Stem* XVI (1961), pp. 341-343; p. 343 vormde hierop een uitzondering. Hij sprak van 'de lijm die het schaarse en rulle materiaal uit deze eerste periode samenkit'. Vermoedelijk nam hij het voor Den Tex op, omdat deze had geschreven dat dit het voornaamste punt van kritiek in de recensies was. Romeins beeld geleele namelijk op dat van Den Tex,

die hem over het gebruik van hypothesen had geschreven: 'Maar wie een beeld wil opbouwen moet eigen klei toevoegen aan de altijd onvoldoende bouwstoffen die de archieven en bibliotheken hem bieden, waarbij de laatste natuurlijk de kern moet blijven vormen en de eerste kwalitatief noch kwantitatief mogen overheersen'.

Zie: ARA, Den Tex, inv. nr. 50: brief aan Romein d.d. 22 januari 1961.

43. ARA, Den Tex, inv. nr. 33: brief aan Hovy d.d. 23 januari 1961. Zie in dit verband ook de opmerking van Hovy over 'historische hypothesevorming'. In: *Flehite* VI (1974), p. 18.

44. *WNT*, dl. XII. 's-Gravenhage, Leiden 1949, kol. 4688-4689. 'Wat is psychopatie'. In: *Nederlands tijdschrift voor criminologie* (februari 1961). E. de Bruyne e.a. (hoofdred.), *Grote Winkler Prins Encyclopaedie (GWP)*, dl. XV. Amsterdam, Brussel 1952⁶, pp. 675-676. R.C. van Caenegem e.a. (hoofdred.), *GWP*, dl. XVIII. Amsterdam-Brussel 1982⁸, p. 458. L.C.M. Rost (hoofdred.), *GWP*, dl. XIX. Amsterdam-Antwerpen 1992⁹, p. 219. Aanmeldingsformulier voor het symposium Psychopatie op 19-21 februari 2001, georganiseerd door het Ministerie van Justitie en de Vrije Universiteit te Amsterdam.

45. ARA, Den Tex, inv. nr. 33: brief van Hovy d.d. 29 december 1960. Veenendaal, pp. 111-112.

46. ARA, Den Tex, inv. nr. 33: brief van Hovy d.d. 6 februari 1961.

47. Jan den Tex, *Oldenbarnevelt*, vol. I (Translated by R.B. Powell). Cambridge 1973, p. 2.

48. Veenendaal, p. 112.

49. Het ontbreken van een dergelijke correctie in dl. V maakt dit niet meteen aan-

nemelijk.

50. Jan den Tex en Ali Ton, *Johan van Oldenbarnevelt*. 's-Gravenhage 1980, pp. 15-16. De passage over de betrouwbaarheid van de pamfletten voegde Den Tex later toe. Zie: ARA, Den Tex, inv. nr. 90 (typoscript van het boek), p. 9.

51. Onder historici bestond verschil van mening over de geboorteplaats van 'Amersfoorts grootste zoon'. Volgens sommigen was de latere landsadvocaat op 14 september 1549 hoogstwaarschijnlijk in een inmiddels afgebroken huis aan de Kortegracht geboren. Zie: *Amersfoortse Courant*, 8 april 1959. Hiervan een exemplaar in: ARA, Den Tex, inv. nr. 61 met kanttekeningen van Den Tex. Den Tex IV, 25-26, Hovy, 'Het grondbezit'. In: *Flehite* VI (1974), pp. 19-21 & J.D.H. van der Neut, 'Enige aantekeningen over het land van de Oldenbarnevelts in De Birkt en over het geboortehuis van Johan van Oldenbarnevelt'. In: *Flehite* VII (1975-1976), p. 18. Anderen, onder wie Den Tex, meenden dat hij in een erfhoeve, een 'zomerverblijf' van de Van Oldenbarnevelts, in De Birkt onder Soest het levenslicht zag. Dit zou betekenen dat Johan in tegenstelling tot zijn eigen mededelingen geen Amersfoorter maar een Soestenaar zou zijn geweest. Volgens de toenmalige betekenis ging het bij een erfhoeve om een stuk land van een bepaalde oppervlaktemaat, dat afhankelijk van de vruchtbaarheid van de grond en andere maatstaven plaatselijk van omvang kon verschillen. Dit hoefde allerm minst te betekenen dat daarop ook daadwerkelijk een huis of boerderij stond. Zie Den Tex I, tegenover p. 32. Idem IV, pp. 25-28. ARA, Den Tex, inv. nr. 33: brief van Hovy d.d. 14 april 1959. Zie voor Hovy's latere brieven

hierover: Ibidem: brieven d.d. 4 juli, 19 augustus 1957, 16 januari 1959. Zie voor een kaart van dit gebied: Den Tex V, p. 58 en voor een foto van een meer gedetailleerde kaart van J.D.H. van der Neut, die aan deze kaart ten grondslag lag: ARA, Veenendaal, inv. nr. 229. Zie verder voor 'erfhoeve': Verwijs, Verdam, dl. III. 's-Gravenhage 1889, kol. 487-488. Het feit dat in de boedelscheiding van Gerrit en Deliana uit 1589 wel sprake is van een erfhuus wil nog niet zeggen dat dit er in 1549 ook al stond. Zie *Flehite* VI (1974), pp. 17-19. Zie voor de akte van de boedelscheiding: *RGP* CXXI, pp. 536-539. Later achtte Den Tex het daarentegen het waarschijnlijkst dat Johan in Amersfoort was geboren. In 1969 dacht Den Tex er duidelijk anders over. Hij verzocht de redactie van de *Amersfoortse Courant* toen vanwege een verslag van zijn bij de opening van de Oldenbarnevelt-tentoonstelling in het museum Flehite gehouden lezing een rectificatie op te nemen. Daarin stelde hij dat het 't meest waarschijnlijk was aan te nemen dat Johan in Amersfoort was geboren. Zie: *Amersfoortse Courant*, 20 september 1969. ARA, Den Tex, inv. nr. 33: brief aan de *Amersfoortse Courant*, 20 september 1969. De door hem verzochte rectificatie werd niet geplaatst. In de inleiding bij de catalogus van die tentoonstelling schreef hij over de geboorteplaats 'Waar precies is niet bekend'. In zijn 'Hypothesen omtrent Oldenbarnevelts geboorteplaats en jeugd' (Excursus I) wijdde hij desalniettemin relatief veel aandacht aan zijn eerste hypothese. Wellicht dat dit Hovy ertoe heeft gebracht om zijn eigen onderzoeksresultaten te publiceren. Zie voor een recensie van Hovy van Den Tex IV. In: *Flehite* IV (1971-1972), pp. 11-13; p.

12. Idem, 'Het grondbezit'. In: *Flehite* V (1972/1973), pp. 56-61; VI (1974), pp. 17-22. Naar aanleiding van deze publicatie bleek dat de boerderij 'Stalenhoef' aan de Birkstraat niet op dezelfde plaats stond als waar de op het voormalige grondgebied van Gerrit van Oldenbarnevelt gestichte erfhoeve heeft gelegen. Den Tex publiceerde deze vergissing. In: Den Tex IV, p. 26. Ondanks zijn contacten met de bij het kadaster werkzame amateur-historicus J.D.H. van der Neut. Zie: ARA, Den Tex, inv. nr. 46: briefwisseling met Van der Neut d.d. 20 en 23 mei 1964, 14 januari 1967. Zie verder: Ingezonden stuk van Van der Neut over 'Stalenhoef'. In: *Amersfoortse Courant*, 23 juli 1973 naar aanleiding van een artikel over de kaasboerderij 'Stalenhoef', *Amersfoortse Courant*, 21 juli 1973. Idem, 'Enige aantekeningen'. In: *Flehite* VII (1975-1976), p. 18. Hierin rectificeerde hij Hovy, die de ligging van de erfhoeve van Den Tex had overgenomen. Naar aanleiding van deze gegevens kan enkel worden geconstateerd dat de hypothese rond het geboortehuis in De Birk bijzonder onwaarschijnlijk is. Allereerst omdat het maar de vraag is of er toen al een erfhuus op die plaats stond. Vervolgens omdat het niet voor de hand ligt daar een kind ter wereld te brengen, wanneer dat onder veel gunstiger omstandigheden in een huis in de stad kon gebeuren.

52. Zie bijvoorbeeld: Ph. Maarschalkerveerd, 'Een drieluikje van Johan van Oldenbarnevelt'. In: *Flehite* XXIV (1994), pp. 4-11; p. 9, die ook weer de tendentieuze, maar tot de verbeelding sprekende passage 'Zelden is een staatsman uit een zo weinig belovend nest voortgekomen' citeerde.